

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Samlinger

til

Jydsk Historie og Topografi.

~~~~~  
2. Række. III. Bind.  
~~~~~

Udgivet

af

det jyske historisk-topografiske Selskab.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1891—93.

Videbrev

for

Andkær by under Hvilsberggård, Vejle amt.

Meddelt af Povl Hansen.

Blandt de aktstykker, som i form af breve, besvarelser, oplysninger o. s. v. indgik fra alle egne af landet til general-landvæsens-collegiet i slutningen af sytten hundrede og treds'erne, findes fra Hvilsberggård blandt andet en afskrift af et videbrev for landsbyen Andkær.

Da disse gamle »breve«, som bekendt, ikke alene kan indeholde væsentlige bidrag til belysning af dansk retshistorie (se: Den danske panterets historie af Matzen), men også i det hele taget kaster lys ud over mangt og meget, ældre danske landboforhold, særlig jordfællesskabet vedrørende, så trænges vel ikke til nærmere begrundelse for fremkomsten af nærværende videbrev.

Da brevet, som allerede nævnt, kun haves i afskrift og oven i købet skrevet med temmelig regelløs retskrivning, har jeg ikke anset det som hensigtsmæssigt at følge denne bogstavret, så meget mindre, som håndskriftet (der findes i: Indkomne breve og besvarelser til general-landvæsens-collegiet 1769, 2den del, løbenr. 264¹⁾) er skrevet med så fast og tydelig hånd, at der — når et eneste, i teksten nærmere betegnet sted undtages — ikke kan være tale om fejllæsning. Jeg har heller ikke oprettholdt den aldeles planløse tegnsætning, men derimod er teksten fulgt aldeles ordret.

¹⁾ Rigsarkivet.

Stempel
 Nr. 21. En halv rigsdaler.
 1758.
 Barchmann.

Videbrev

for hartkorns besiddere som og for andre beboere
 samt hver anrørende udi Andkær.

1.

Grandestævne begyndes anden påskedag og derefter hver søndag i året, når kirketjænesten er til ende, og noget efter, at enhver er hjemkommen fra kirke, som (d. e.: og) vedbliver til alt hø og korn er indavlet, ja så længe nødiges. Andre behøvende samlinger sker ved advarsel med dertil værende byens horn af vidfogden på grandestævnen som sædvanlig på gaden midt udi byen, hvor enhver mand eller udi hans lovlig forfald visse bud om søndagene og de andre samlingstider, som mældt, indfinde sig eller for udeblivelse til byen betale hver gang otte skilling.

2.

På denne grandestævne vidfogden, som efter rigtig omgang en helgårds besidder hver sit år, skal være betids tilstede med menige mands tallestok; samme han på anden påskedag af forrige års vidfoged på grandestævne imodtager.

3.

Markvogteren eller andre uden nogen persons anseelse eller undseelse og frygt på en skikkelig måde angiver på grandestævne alt, hvad han eller de med sandhed véd og haver set af tilskadegående kreaturer næst afvigte uge og vidfogden på vedkommendes tallestok anmærke.

4.

Hvo, som finder sig i nogen slags måde af nogen fornærmet, anmeldte det på grandestævne, hvor han af vidfogden og hver tilstedeværende i al mulig mindelighed straks forhjælpes til ret og erstatning efter den befundne sande beskaffenhed; og den skyldige desuden efter samtliges upartiske eragtning give noget til byen. For resten den klagende på frisk fod og næste grandestævne sådant anmeldte eller siden tie og tage skade for

hjemgæld. — Undtagen ære-, gælds- og ejendomssag ellers menige mand så vidt mulig se at afgøre alle påkommende store og små stridigheder, imellem hvem det er, og hvad det end er, ved en kærlig og billig mellemhandling. Hvo derimod uden skellig årsag så dermed umager øvrigheden eller anfanger med nogen slags ufornøden vidtløftighed, betale til byen fire mark og til byens fattige to mark i penge.

5.

På grandestævne og andet i nødigt tilfælde samlingssted overlægges og vedtages alt uforbigæeligt til det almindelige og fælles tarv, være sig græs- og kornfredning, slet, høst og indavling med videre andre udkrævede ting. Udi alt de fleste stemmer i følge lov og billighed gælder. Hvo sådan enig vedtagelse bryder, betale til byen to mark og til byens fattige én mark.

6.

Hvo, som paa grandestævne eller andre samlingssteder bander, skælder, truer, bruger unyttige, ærerørige, nærgående og uanstændige ord, betale til byen fire mark og til dens fattige to mark; item ypper eller øver slagsmål eller slår nogen af vrede på grandestævne eller ved samlinger, eller hvo som lever uskikkelig med fylderier og drukkenskab enten udi eller uden sit hus, udi værtskaber og forsamlinger, betale til byen en rigsdaler, til byens fattige en halv rdl.

7.

Iste maj alle og enhver deres gærder, grøfter, hegninger og ledde både inden og uden byen være udi fuldkommen stand og stå for fuldt syn. De forsømmelige hermed betaler første gang til byen én mark, anden gang efter advarsel to mark og fremdeles dobbelt, indtil indmældte forefindes udi sin behøvende forsvarlige stand. Den derved årsagede skade den skyldige og erstatter. Slig hegning og fredning, til alt hø og korn er indavlet og længere, om vedtages, hvorledes og i hvad henseende til byens bedste.

8.

Hvo, som med vogn, heste og kreaturer hvad slags, item plov, harve og harveslæder eller i anden måde tilføjer nogen

mand skade på besået eller ubesået jord, ager eller eng, vinter eller sommer, fornøjer den skadelidte og betale til byen for hver gang, det befindes, én mark.

9.

Menige mand vedtager og overværer — eller sit visse bud — gårders og hegningers syn. Ingen understår sig at tage sær syn til gårder og deslige hegninger eller forøve nogen pantning med videre, men dermed forholdes som ovenmældt, og ved vidfogden med tiltagne to eller fire mænd pantning i så måde at ske. Hvo herimod anfanger med syn og pantning efter eget beram og ej efter samtliges vedtægt, betale til byen hver gang to mark og til byens fattige én mark. Hvo, som opsætter sig imod lovlig udpantning og de, som panter, betale til byen to mark og til byens fattige én mark, som med det samme udpantes.

10.

Først i maj om året græsstævning at ske, og vedtages fornømmelig, hvor mange køer på lodden udi kohaugen, — med de andre af alle slags kreaturer forbliver som sædvanlig. Imidlertid de, som haver over sin lod, og de, som haver under sin lod, give og tage for en ko udi byens kodrift to mark, udi såkaldte fællesgang for en hest eller hoppe ej under tre år gammel 24 β, dito der under 12 β, et fæhoved ej under tre år gammel én mark, der under 8 β, en åringskalv 6 β, — item fem får for et fuldkomment græshoved udi græslægning.

11.

Er fastsat som uforanderligt herefter, at de huses beboere, der er fæstere og haver heste og vogn, nyder to køer; leje-huses beboere én ko udi byens kodrift. For hver ko græspenge som nu i mange år så fremdeles to mark. Med deres havende heste og andre kreaturer forholdes efterdags som al sin tid forhen. Overalt lejehus-beboere ingen sinde have flere end én ko, som mældt; herunder undtages endda de nu nyopbygte huse, hvis beboere ej køer i kohaugen uden på husbondens lod.

12.

Og besluttet, en helgårds beboer herefter at have udi strandskoven eller paa marken sommer eller vinter kun to

svin, en halvgårds beboer et svin, ej at udlades på skovens græsgang, førend de vorder med byens brænde brændt, som og stedse forsvarlig ringet. Hvo derimod bryder, betale så tit befindes for hvert svin 8 β til byen; og de svin over bemældte deres lod straks at hjemtage af skov og mark, udi dets mangel til byen hjemfalden.

13.

Ingen slags fremmede kreaturer af nogen lodsejer antages på sin lod, men af byens beboere tage til sin lods fylde for indrørte, fastsatte græsningspenge og ej mere, af hvad slags kreaturer det end er; de antagne fremmede kreaturer uden ophold hentages. Hvo herimod handler, betale til byen fire mark og til byens fattige to mark.

14.

Sær-tyring (tøjring) med bæster samt følhopper, som haver føl, at tyre og sætte, hvorved korn og fredgræs på ager og eng kan beskadiges, aldeles afskaffes; item ingen løse eller i-hældede bæster at være paa byens vedtagne tyring, eller vrinske plage løse gående nogen steds udi byens skov eller mark. Enhver forholde sig med sine bæsters gang og tyring som og i alle andre forefaldende ting (under hvad navn, det er) efter menige mands vedtægt; den skyldige og modbrydende betale til byen to mark så ofte, han i så fald brøst findes.

15.

Al særdrift med kvæg afskaffes, indtil ævret er opgivet og overdrevet af hele byens kvæg; for ingen del at lade noget kvæg komme dør, ævret enten først eller sidst til sin fornødne fælles nytte fredtages, ikke heller nogen anden slags kreaturer, førend det med denne fredning og nytte er til ende. Udi øvrigt forbliver byens kør, årings-kalve og får fremdeles under hyrdevogtning og -varetægt. Hvem understår sig herudi at forandre eller imodbryde noget, give til byen hver gang to mark og byens fattige én mark.

16.

Ej at så, slå og høste samt at indkøre hø eller korn udi fællesvang og byens indtægt af ager og eng førend den derom

vedtagne tid, item ej heller i så måde berammes, før eftersat af samtlige lodsejere og befunden dertil moden og tjænlig. Findes nogen kendelig sendrægtig og forsømmelig udi sin avlings drift og befordring og derover tager skade, har han sig selv at takke derfor; er ellers hans omstændigheder således, at han ikke kan, som han gjerne vilde, befordre sin avlings drift med de andre lodsejere, bør dermed i alle mulige måder efter hans lejlighed at føjes. For resten: den sidste kærve med den første kærve udi byens kornvange og indtægter fredes af hver og for hver mand; ja ingenlunde udi nogen byens kornvange og indtægter samt nyslagne bærer og enge lade tyre ihældesætte eller løse gå bæster eller nogen slags kreaturer, førend hø og korn med rivning overalt er hjemkørt og om bæster samt andre kreaturer deres udladelse derpå af samtlige lodsejere vedtages. I øvrigt henholdes i dette fald videre i følge for indmældte 14de og 15de post. Hvo ej lader sig dette i alle sine omstændigheder være efterrettelig, men forholder sig derimod, erlægge til byen for hver modbrydelse to mark og den skadelidte fornøje.

17.

Med de nyskårne hesteplage må, i fjorten dage efter at de er skårne, gå's og trækkes over hver mands fred-bærer og agerender, dog hvor mindst er til skade, men ikke må gå's eller trækkes hist og her over øns eller nogles sær-agre, mindre tyres derpå. Hvo herimod gør, fornøje den skadelidte og betale til byen to mark.

18.

Ingen at pløje, slå og høste hinanden for nær eller være og handle udi hvad tilfælde, det end er, sin nabo og næste til nogen fornærmelse og beskadigelse, lade stå urørte agerrænsfurer imellem sig og naboen, ej forandre, flytte eller oprykke — selv eller ved andre — gamle eller nysatte og forefindende lovlige skel af pæl og sten eller anden kendetegn til skel, item ej hugge eller hugge lade på anden mands hoved-skovsparter og -skifter eller agerender-skov enten over- eller underskov, og — for at enhver kan vide sine skovsparter — oprette og sætte kendelig skel imellem hver. De herimod befindes at handle, betale til byen fire mark, til dens fattige to mark og å parte fornøje den fornærmede.

19.

Alle ulovlige og skadelige veje og gangstier aflægges og forbydes; derimod de af alders tid værende fornødne veje, stier og igennemfarter for alle og enhver uforhindret, på hvad sted det er og være kan; til den ende istandholdes til fri fart og gang ledde, lukkelser og støtter; item ej hindre eller hensætte vand på nogen steder fra sit gamle sædvanlige løb. Hvo herimod gør, betale til byen fire mark og byens fattige to mark.

20.

Til mæn-tørveskær udses, hvor bekvæmmest, bedst og uden skade på byens fælles grunde er; som og sand og grud (grus) at grave og tage. Ellers enhver holde sig dermod på sin egen grund og ikke på andres. Item alle og enhver at entholde sig fra at grave lór, grud eller sand til nogen skade eller nær veje og stier til nogen hinder for fart og vejfarende eller skades-tagelse for mennesker eller kreaturer, som og uindhegnede brønde at afskaffe eller forvare således, at ingen mælende (fornømmelig børn) eller umælende derudi kommer til skade enten på byens gade eller hvor det være kan. Herimod at øve under højeste ansvar betale til byen fire mark og til byens fattige to mark.

21.

Alle volds kreaturer ejerne i tide og så snart derom advares lade hæmme, således at de ingen skade gør, eller aldeles afskaffer. Hvad skade samme gør imidlertid, når det ejeren er bevist, at det er vold, og han først advaret, betale ejeren den eller de skadelidte den tilføjede skade.

22.

Hvo befindes eller skelligen kan overbevises at nedkaste, opbryde eller borttage nogens ledstænger eller tilhørende gærder og grøfter uden ejerens vidende, vilje og tilladelse; item enten tidlig eller silde ved dag eller nat, hvo antræffes og kan overbevises at hentage og plukke af nogen mands gærder, inden eller uden byen, friske eller gamle, stavre eller gærdsel straffes første gang med én mark at betale til byen og siden dobbelt, etc.

23.

Hvem betræffes, hvo være må, ej at lukke vel og forsigtig

efter sig ledde og lukkelser, erlægge til byen 8 β for hver gang; og de, som bliver det va'r, ser det og ej råder bod derpå, så ingen skade tilføjes derved eller og dølger og med videre derudi, betale ligeledes 8 β hver sinde.

24.

Ved tørveskæring udi tørvemosen ingen må komme videre, end hans egen tørvegrund sig strækker, item ved tørvens sætning eller hjemkørsel ej at skade nogen på sin eng eller græs; ellers enhver samle sit tørveaffald og komme udi den nyligste tørvegrav, alt under straf til byen to mark enhver, som ej således forholder sig.

25.

Byens stenbroer, våser og veje inden og uden byen hver sine udi upåklagelig stand at holde under mulkt til byen én mark, så tit findes påklageligt, efter at vedkommende derom er advaret, item kirke-, mark- og skovveje på byens grund menige mand ingen undtagen ved tilsigelse når bekvæmmest indfinde sig endrægtelig at forfærdige på bedste måder muligt. Hvo herudi findes uvillig og ej indfinder sig som mældt, betale for hver gang sin uvillighed og udeblivelse til byen én mark.

26.

Byens hyrde og markvogter antages af samtlige lodsejere, enhver villig give dennem sin andel af den accorderede løn i alle sine ting udi rette tid samt anskaffe — efter rigtig omgang og tilsigelse betids om aftenen før af hyrden og markvogteren — hver sit forsvarlige bud til så vel kvæget som marken, når behøves, at medvogte. De uvillige herudi give til byen hver gang én mark. — Ingen må forurette eller overfalde hyrden eller markvogteren enten med utilbørlige ord eller slag, men hvad haves dennem at påanke, anmeldes på en vedbørlig måde ved grandestævne, dér stridigheder billigen efter sagens forefundne beskaffenhed afgøres mellem bægge parter. Hvo herimod sig forholder, give til byen to mark og til dens fattige én mark og den uretlidende at fornøje.

Herimod hyrden og markvogteren som hver mands tjænere sig at vise lige tjenstvillige, ærbødige og skikkelige udi ord og gerning mod hver mand, ingen utroskab eller underfundighed forøve mod nogen, men være aldeles af al ævne på hver mands

lovlig gavn i alle de dependerende ting, og hyrden fornemmelig have god opsigt med hver mands kreaturer, han vogter; forsvarelige drive det ud og ind af byen, flittigt og omhyggeligt drive det udi marken til markskellet mellem Andkærs og tilgrænsende byers grund, være ansvarlig, om noget af kreaturerne beskadiges ved hans uagtsomhed og uvillighed; item have al omsorg for, at menige mands kreaturer kommer hjem middag og aften til sine ejere, til den ende stræbe at få det alt under sin drift ind i byen, overalt forholde sig villig med at opsøge de kreaturer, der stundum kan imod hans vilje blive tilbage og ej under driften hjemkommer, samt lade sig være i alle sine ting efterrettelig, hvad ham i følge gavnlig vedtægt befales.

For resten hvad hyrden og markvogteren kan have at påklage, anmeldte de ved næste grandestævne, og der da ske, hvad ret er, på al lovlig og billig måde. Skulde hyrden og markvogteren i nogen måde finde sig herudi modbrydende, betale de til byen én mark og til dens fattige 8 β hver gang.

27.

Hyrdehuset og smedstedet¹⁾ bygger og holder hver mand vedlige og hver sin part deraf, når udkræves, forsvarelige og upåankelige i stand holder. Den herudi uvillige og forsonnelige betale til byen to mark.

28.

Videfogden må ej tage nogen forsømmelse i, hvad han bør at forrette, ej nægte nogen sin ret, men villigen og oprigtigen forhjælpe enhver dertil; item ej uretteligen handle med nogen lodsejers tallestok, alt under mulkt til byen to mark og byens fattige én mark, så tit det sker og ham overbevises.

29.

Alle forskrevne mulkter og pengestrafte til byen og de fattige videfogden tillige med fire af lodsejerne hos de uvillige betalere, i hvo de er, udpanter og tages pant til over mulktens værd, som står til løsning en vis tid, i det længste, inden viden skiftes eller længe før efter omstændighederne, i den fald pantet indløses; i dets mangel dermed efter loven forholdes. Imidlertid

¹⁾ Læsemåden usikker for dette ords vedkommende.

tager vidfogden panterne til sig som og indkomne penge derfor, som alt anvendes til byens nytte i alle slags tilfælde. Byens fattiges del uddeles efter hånden til mest nødlidende i Andkær efter menige lodsejeres godtfindende.

Ellers undtages de mulkter ved gærders og indhegningers syn med hvis (d. e. hvad) deraf dependerer, item ved nøje undersøgning udi Strandskoven som fællesdrift for alle slags byens kreaturer, om fremmede kreaturer samt om fornange og over lodden med videre at erfare kan forefalde, til byen må bruges til nødvendig drik for samtlige ved den i så måde hafte møje og gang.

For alt andet vidfogden aflægger rigtigt regnskab til byen, og om nogen beholdning af pant eller penge have, da fra sig levere til den efter ham værende vidfoged i det seneste på anden påskedag tillige med enhvers tallestok.

Alt hvad i tiden til byens lovlige nytte her foruden kan opagtes, vi samtlige ej lade mangle i agt at tage, villigen samtykke og fremme som hver mands gavn. Imidlertid vi samtlige underskrevne lodsejere dette videbrev udi alle sine indeholdende punkter og clausuler uryggelig holder og efterlever, som vi og i al underdanighed itzige høje øvrighed i amtet hans excellence høj- og velbårne hr. kammerherre og amtmand hr. von Bülow til højgunstig ratification insinuerer.

Andkær, d. 1ste maj 1758.

Reserverende Hvilsberggårds besidders og underhavendes af alders tid frihed med slet, høst og andre ting undtagen forsletten, for resten til videbrevet i alt indeholdende at efterleve underskriver

Michael Johannes Mule.

Betræffende hegning og fredning på hø, korn og hvad mere dependerer af værende videbrevs mentionerede poster Hvilsberggårds ejere og besiddere samt underhavende under de udi dette videbrevs dicterede mulkter at efterleve, det hermed endvidere tilstå's af

M. J. Mule.

Alle foreskrevne posters indeholdne punkter og clausuler udi dette videbrev vi samtlige Andkær lodsejere med vores underskrivelse samtykker jo uryggelig at holde og efterleve.

(Underskrifterne.)